

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Т. Г. ШЕРЧЕНКА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ
КАФЕДРА МОВ І МЕТОДИКИ ЇХ ВИВЧЕННЯ**

І. Ю. СУББОТЕНКО

**ФРАЗЕОЛОГІЗМИ І ВРИДАТІ
СЛОВА
БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ**

СЛОВНИК

ЧЕРНІГІВ – 2016

УДК 81'373.7+82-84:2
ББК Ш 141.1-33
С 89

Науковий керівник:

Райська Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мов і методики їх викладання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

Рецензенти:

Буденний В. Й., доцент кафедри мов і методики їх викладання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка;

Мамчич О. Б., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мов і методики їх викладання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Субботенко Ілля

С 89

Фразеологізми і крилаті слова біблійного походження:
Словник. – Чернігів: ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2014. – 48 с.

УДК 81'373.7+82-84:2
ББК Ш 141.1-33

Словник «Фразеологізми і крилаті слова біблійного походження» – науковий доробок студента 2 курсу факультету початкового навчання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка Субботенка Іллі Юрійовича.

У словнику подаються найбільш поширені крилаті вислови біблійного походження, що супроводжуються цитатами з Біблії, Євангелія та інших джерел богословської літератури. До словника автором дібрано репродукції картин на релігійні сюжети.

Книга стане в нагоді усім, хто цікавиться українською фразеологією біблійного походження.

*Рекомендовано до друку кафедрою мов і методики їх викладання
Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т. Г. Шевченка (протокол № 3 від 27 листопада 2014 р.)*

Біблія вчить найголовнішому – богопізнанню, без чого ніхто не може обійтися. У цьому її універсальний характер: вона потрібна всім разом і кожному зокрема.

Григорій Сковорода

Біблія – це не підручник природознавства. Пояснення світу в технічних термінах і науковою мовою не було її задачею. Її призначення – пояснити взаємовідносини між Богом і людиною, показати, який задум її авторів щодо людини. Біблія унікальна. Більше сорока авторів писали її трьома мовами протягом 1500 років. Серед авторів були зовсім різні люди – вищі державні діячі, селяни, військові, риболови, прем'єр-міністри, релігійні вчителі та інші.

Цілісність Біблії унікальна, бо єдиний автор Біблії – Дух Святий, який через своїх учнів і послідовників написав цю унікальну Книгу.

Від початку і до самого кінця Слово Боже – Біблія – являє собою єдину послідовну повість про Боже спасіння людства. Спасіння ж полягає в Ісусі Христі, чия особа є головною фігурою усієї Біблії, а не тільки Нового Заповіту.

Біблія має надзвичайну силу і властивість міняти життя людей. Протягом тисячоліть ті, хто повірив у Христа і вирішив довіритися Біблії, читаючи її регулярно і уважно, бачили, як їх життя перемінилося на краще. При цьому переміна, яка відбулася з ними, без допомоги Біблії відбутися просто б не могла.

Христос міняє віруючого настільки, що він стає здатний радіти і любити навіть під час страждань. Здатний любити навіть своїх переслідувачів, як Ісус молився з хреста за тих, хто вбивав Його. «Отче, відпусти їм, – бо не знають, що чинять вони!» (Євангеліє від Луки, 23, 34).

Усі ми, весь навколишній світ з'явилися з волі Всемогутнього Творця, в існуванні якого переконуємось, як тільки починаємо замислюватися над складністю будови кожної живої істоти, навіть найпростішої.

У наш час Біблія є одним із дієвих засобів, щоб застерегти молодь від морального занепаду. Викладачам необхідно підвести дітей до духовної зрілості, виховати свідомих християн, відповідальних і гідних людей, які будуть зразковими батьками, добрими громадянами.

Виховати майбутнє покоління в такому дусі – завдання батьків, педагогів та вихователів. Великою допомогою стане першоджерело християнства, неповторна книга – Біблія. Черпаючи велику мудрість цієї Книги, батьки, педагоги закладають тверду моральну основу майбутнього українського суспільства.

**Наші діти – дар від Бога, –
Будем їх любити!
Вкажем вірну їм дорогу,
Як Творцю служити.**

Сперджен

Тарас Шевченко писав: «Я читаю Біблію не щодня, а щогодини». Він любив Бога і Його Слово – Біблію.

*«Ми віруєм Твоїй силі
І Слову живому:
Встане правда, встане воля,
І Тобі Одному
Поклоняться всі язики
Во віки і віки».*

«Кобзар»

Ісак Ньютон вірив у розумного Бога, який створив розумний і організований світ, і тому систематично вивчав Біблію.

«Неможливо справедливо керувати світом без Бога і Біблії».

Джордж Вашингтон

«Незнання Бога є для держави найбільшим лихом»

Платон (390 р. до н.е.)

«Епохи віри є епохами творчості, приливу нових сил, а епохи невірства – епохами занепаду, зубожіння і застою»

Семен Франк

«Ісус схилився над землею, ноги учням обмивав

І поведінкою своєю на добрий приклад показав.

Потрібно, друзі, так служити, так нужди інших зустрічать –

від серця ближнього любити, слово ділом підкріплять».

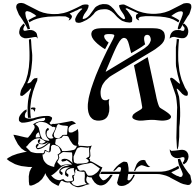
Сперджен

Біблія – джерело мудрості і моральності.

Фразеологізми ї крилаті слова БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Адамові діти

Нашадки Адама – рід людський.

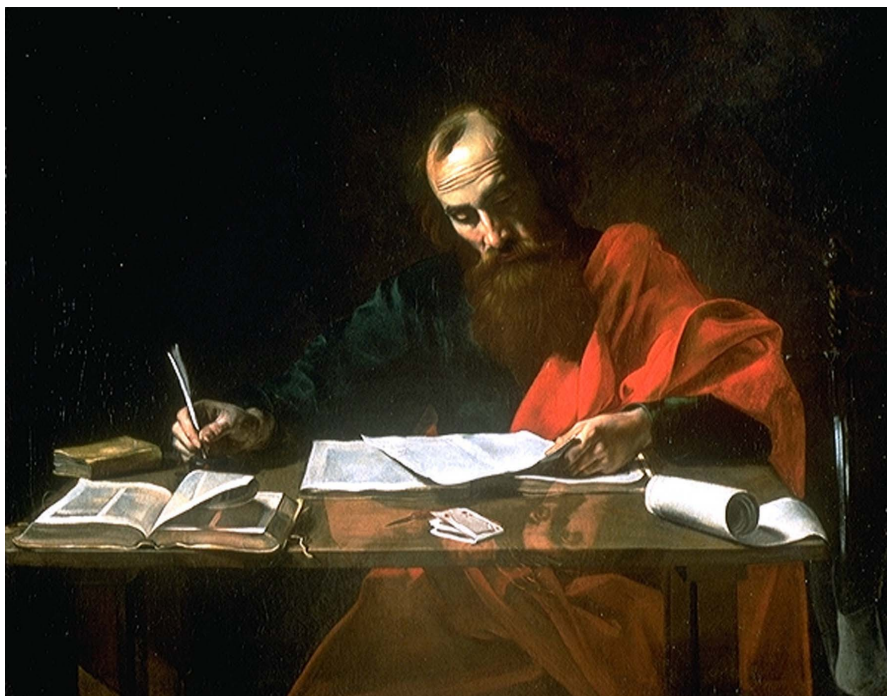
Альфа і омега

Альфа – перша, а омега – остання буква грецького алфавіту.

Звідси і значення цього вислову: початок і кінець, усе, що існує, суть явища. Походить з Апокаліпсису: «... Голос, ніби сурма, що говорив: «Я Альфа і Омега, Перший і Останній» (Об'явлення Івана Богослова, 1, 8-10).

Апостол

Апостолами (від старогрецького – посланець) називались у перші століття існування християнства мандрівні проповідники. Євангельська історія розповідає про дванадцять апостолів – учнів Христа (Матвія, 10, 1-4).

Блажен муж, що не йде на раду нечестивих

Вислів походить з Біблії, де сказано: «Блаженний муж, що не ходить на раду нечестивих, і не ступає слідом за грішниками, і в зібранні злоріків не сидить» (Псалом 1).

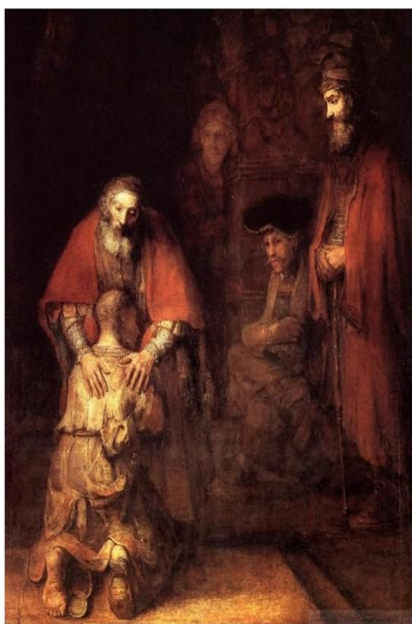
Т. Г. Шевченко у «Давидових псалмах» використовує цей вислів:

Блаженний муж на лукаву
Не ступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде.

Блудний син

У євангельській притчі (Лука, 15, 11-32) розповідається про блудного сина, який, живучи розпусно, розтратив на чужині все, що мав. Убогий, голодний і хворий повернувся він на батьківщину. З радістю зустрів його батько, одягнув у дороге вбрання і наказав заколоти відгодоване теля.

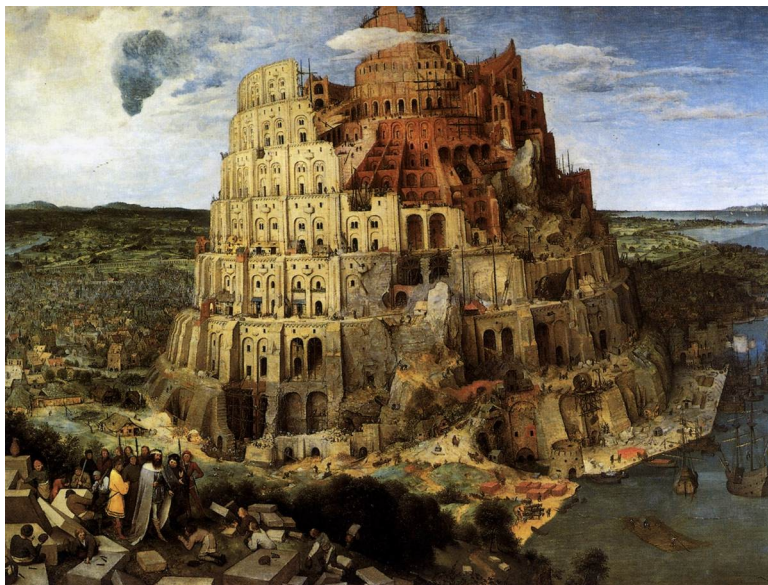
«Повернення блудного сина» є однією з кращих картин голландського художника 18 століття Рембрандта.

Вавилонська вежа

Вислів «вавилонська вежа» походить з біблійної історії про те, як люди намагалися побудувати вежу, що досягла б неба. За це Бог змішав мови будівників, вони перестали розуміти один одного, і будівництво було припинене (Буття, 11, 1-9).

Вигнання з раю

Після того як Адам і Єва скуштували заборонений плід (яблуко) з дерева пізнання добра і зла, Бог в покарання за це вигнав їх з раю.

Випити гірку чашу

Образ чаші страждання (гіркої чаші) зустрічається в Євангелії. Уживається в значенні: перетерпіти усі випробування, усі неприємності; яка б не була важка справа, виконати її до кінця (Євангеліє Матвія, 20, 17-22).

Внести свою лепту

Лепта – це дрібна монета у Стародавній Греції. Багаті люди часто жертвували у скарбницю Єрусалимського храму. Щедрі внески багатих, які жертвують, не зменшуючи свого статку, протиставлені скромному внеску бідної вдови. Вона віддала все, що мала, – дві лепти (Марка, 12, 41-44).

Відділяти кукіль від пшениці

Євангельський вислів з притчі про людину, що посіяла пшеницю. Уночі прийшов ворог і посіяв по пшениці кукіль (плевели). Раби запропонували господареві вибрати кукіль, та він, боячись, щоб вони не зіпсували посівів пшениці, сказав: «Залиште рости те і те до жнив, а під час жнив я скажу женцям: зберіть насамперед кукіль і зв'яжіть його у в'язки, щоб спалити їх, а пшеницю зберіть у житницю мою» (Матвія, 13, 24-36).

Вживається у значенні: відокремити шкідливе від корисного, погане від хорошого.

Віра без діла мертва

Вислів з Біблії: «Як тіло без духу мертво, так віра без діла мертва» (Соборне послання апостола Іакова, 1, 20).

Вовк в овечій шкурі

Вислів походить з Євангелія: «Стережіться лжепророків, що приходять до вас в овечій одежі, а всередині є вовками хижими» (Матвія, 7, 15).

Воскресіння Лазаря

Вислів походить з євангельської історії. У ній розповідається про те, як Ісус воскресив Лазаря на четвертий день після смерті (Іоанн, 11, 38-44).

Всесвітній потоп

Вислів походить з біблійної історії (Буття, 7) про те, як Бог, розгнівавшись на людей за їхні гріхи, затопив землю небувалою зливою, що тривала сорок днів і сорок ночей. У цьому всесвітньому потопі загинуло все людство, крім праведника Ноя і його сім'ї.

Голіаф

За біблійною історією, філістимлянський велетень із Гефи, який викликав супротивника із війська ізраїльського і зазнав поразки внаслідок влучання каменем, що був пущений із праці молодим Давидом.

Голос волаючого в пустелі

Вислів походить з Біблії (Ісаія, 40, 3; Матвія, 3, 3).

Мова багатьох народів світу запозичила цей вираз з Біблії. Біблія розповідає, що один із пророків кричав (волав) у пустелі до ізраїльтян, щоб вони приготували шлях Богові. Проте благання цього пророка залишилося голосом волаючого у пустелі, бо ізраїльтяни не прислухалися до цього заклику.

У переносному значенні вислів уживається як даремний заклик до кого-небудь, залишений без уваги та відповіді (Ісаія, 40, 3; Матвія 3, 3; Марка 1, 3; Луки 3, 4).

Десять заповідей

Основні моральні приписи віруючим в іудейській і християнській релігіях. У Старому Заповіті – це десять «заповідей Мойсея», у Новому Заповіті – «заповіді блаженства», викладені Христом.

Едем. Сади Едему

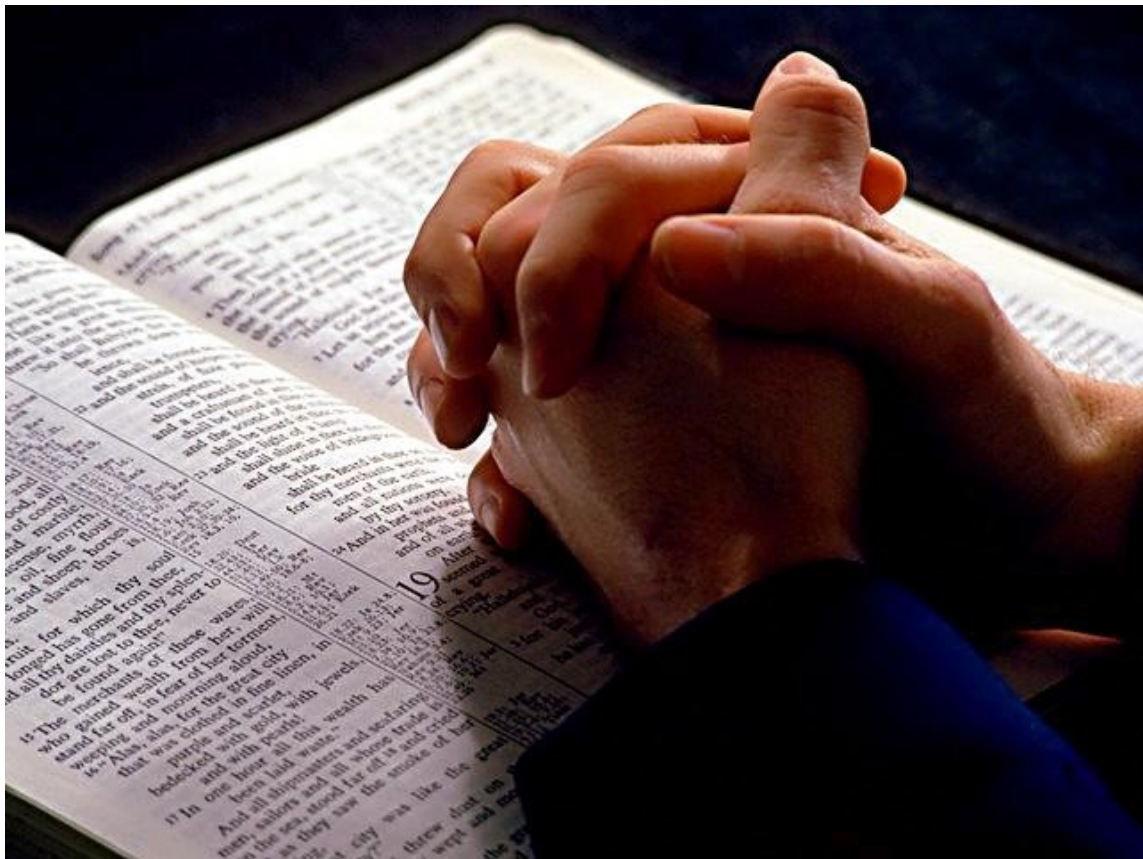
Назва країни, де, за біблійною історією, знаходився рай – місце перебування перших людей, Адама і Єви, до їх вигнання звідти (Буття, 3).

Євангеліє

У перекладі з грецької мови – «добра вість». Це назва перших чотирьох книг Нового Заповіту, у яких розповідається про земне життя Христа. Євангелія були написані учнями Ісуса Христа Матвієм та Іоанном і їх найближчими послідовниками – Марком та Лукою. Так називають дуже важливий твір (іноді – ідею), книгу, у якій викладається основа якогось учення.

Єгипетська неволя

Вислів виник з біблійного оповідання про надзвичайно тяжке становище іудеїв під час перебування їх у єгипетському полоні (Вихід, 1, 13-14).

За Адама. За часів Адама

За біблійною історією, Адам – перша людина землі, створена Богом у шостий день творіння (Буття, 1).

Ці вислови означають сиву давнину, дуже віддалені часи.

Закопати талант (скарб) у землю

Євангельська притча розповідає про раба, який, одержавши від свого пана срібну монету (талант), закопав її в землю замість того, щоб пустити в обіг і одержати прибуток.

У переносному значенні «закопати талант у землю» – не використати наявних можливостей; загубити обдарування.

Замість хліба дати камінь

Євангельський вислів: «Чи є між вами така людина, що в неї син попросить хліба, а вона подала б йому камінь?» (Матвія, 7, 8).

Означає крайню межу черствості, бездушності.

Іти на Голгофу

У римській імперії засуджених до страти розпинали на хресті. Прибита цвяхами до хреста людина повільно помирала від болю, голоду і спраги. Так було розіп'ято Ісуса Христа. Місцем страти стала Голгофа – пагорб на околиці Єрусалима (Матвія, 27, 31-38).

Туди піднявся Ісус, несучи на собі важкий хрест для власної страти. Тому вислів «іти на Голгофу» вживається у значенні: іти на важку справу, страждання за когось.

Ієремія. Плач (скорбота) Ієремії

Ієремія – біблійний пророк, який викривав моральне падіння вельмож і багатіїв, провіщуючи загибель Ізраїльського царства (Книга пророка Ієремії та Плач Ієремії є складовими частинами Старого Заповіту).

Пророцтва, пройняті скорботою з приводу загибелі великої справи.

Ієрихонська труба. Ієрихонські мури

Вислови походять з біблійної історії. Іудеї після виходу з єгипетського полону на своєму шляху в Палестину обложили місто Ієрихон (Єрихон). Зруйнувати велетенські укріплення міста не було можливості, та від звуку священних труб ієрихонські мури впали самі. Завдяки цьому чуду місто було взяте (Книга Ісуса Навина, 6).

Вислів «труба ієрихонська» вживається у значенні «потужний, оглушливий звук»; «гучний голос».

Ім'я їм легіон

Вислів з Євангелія (Луки, 8, 30; Марка, 5, 9). Коли Ісус запитав Біснுவатого: «Як тобі ім'я?», той відповів: «Легіон», маючи на увазі, що багато бісів увійшло в нього.

В Євангелії слово «легіон» вжито у значенні величезної кількості, безлічі; з цим же значенням вислів став крилатим.

Іов праведний

У Біблії (Книга Іова) розповідається про добродісного Іова, що жив заможнo і щасливо. Бог, бажаючи випробувати його віру, наслав на нього тяжкі лиха: умертвив його дітей, позбавив слуг, майна, покарав проказою, та віра Іова не захиталася, і він не відступився від Бога. Вживається у значенні: «людина, що зазнала багато страждань».

Іосиф Прекрасний

Вислів походить з біблійного оповідання про юного Іосифа, якого марно намагалася спокусити дружина єгипетського царедворця Патіфара.

Вживається у значенні «цнотлива людина».

Ірод

За євангельською історією, іудейський цар Ірод, дізнавшись про народження Христа, наказав повбивати всіх немовлят.

Синові Ірода 1, Іроду Антипі, євангельська історія приписує страту Іоанна Хрестителя і знущання над Ісусом (Лука, 23, 11).

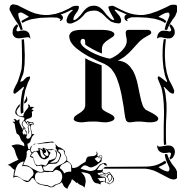
Вживається у значенні «мучитель, тиран».

Іуда. Іудин поцілунок

Вислови походять з біблійної історії про зраду одного з дванадцяти учнів Ісуса – Іуди Іскаріота, що продав свого вчителя за тридцять срібняків іудейським первосвященикам, попередивши, що, кого він поцілує, треба негайно схопити. Іуда привів сторожу в Гефсиманський сад, де молився Ісус, підійшов до Нього і поцілував (Матвія, 26, 48-49; Марка, 14, 44; Луки, 22, 47).

У переносному значенні Іуда – зрадник, лицемір; «Іудин поцілунок» – вчинок людини, що прикриває облесливістю свою зраду.

Каїн і Авель

За біблійною історією, Каїн, один із синів Адама і Єви, убив свого брата Авеля (це було перше убивство на землі). Розгніваний Бог поклав на його чоло тавро злочину – «каїнову печать».

Кари єгипетські

Вислів походить з біблійної історії про десять кар, якими Бог піддав Єгипет за відмову фараона звільнити іудеїв з полону: Бог перетворив воду на кров, наслав жаб, комах, моровицю та ін. (Вихід, 7, 20-21 і далі). У переносному вживанні – великі нещастя.

Кедр ліванський

Порівняння з кедром ліванським – могутнім красивим деревом, що досягає 25-40 м висоти, зустрічається ще в біблійній Писні пісень. Суламіф так говорить про свого коханого, царя Соломона: «...Вигляд його подібний до Лівану, величний, як кедри» (5, 15).

Кедр ліванський – уособлення краси та величі.

Кінець світу

У Біблії (в Об'явленні Івана Богослова) розповідається про друге пришествя Ісуса Христа, появу антихриста, про боротьбу між ними, про тисячолітнє царство Ісуса, страшний суд і кінець світу, а потім про вічне Царство Ісуса Христа і праведників.

Книга за сімома печатями

Вислів походить з Біблії (Апокаліпсис, 5, 1-3), де так названо таємничу книгу, яку «ніхто не міг ні на небі, ні на землі, ні під землею розкрити, щоб подивитися в неї».

Книга за сімома печатями – це щось незрозуміле, приховане, неприступне.

Коні Апокаліпсису

Апокаліпсис – грецька назва Одкровення Іоанна Богослова, однієї з частини Біблії (остання книга у Новому Заповіті). Цей твір, основною темою якого є пророцтва про страшний суд і кінець світу, написаний грецькою мовою.

Вислів означає нещастя і загибель людства.

Корінь зла

Це синонім до «основа, першоджерело зла»; походить з Біблії (Іов, 19, 28).

Корінь зла – це джерело, з якого виростає зло, що діє в духовному і фізичному стані людини.

Лазар . Співати Лазаря

У Євангелії (Лука, 16, 20-21) є оповідання про жебрака Лазаря, який, покритий струпами, лежав під ворітьми багача і радий був крихтам з чужого столу.

Співати Лазаря – намагатися когось розчулити.

LAZARUS AT THE RICH MAN'S HOUSE

And there was a certain beggar named Lazarus, which was laid at his gate, full of sores, and desiring to be fed with the crumbs which fell from the rich man's table: moreover the dogs came and licked his sores. . . . (Luke 16: 20, 21)

Лікарю, вилікуй себе самого

Євангельський вислів (Лука, 4, 23), що вживається в значенні: перш ніж осуджувати когось, виправся сам.

Люцифер

Люцифер (лат. – світоносець – ангел, що повстав проти Бога і був скинутий з неба. У середні віки – одне з імен сатани. Набуло значення «нечиста сила», уособлення зла.

Мамон (Мамона). Служити Мамоні

У Євангелії багато разів згадується ім'я Мамона. Наприклад: «Не можете служити Богу і мамоні» (Матвія, 6, 24). У сучасній мові «мамона» – синонім багатства; «служити мамоні» – прагнути до збагачення, дбати лише про матеріальні цінності.

Манна небесна

За біблійною історією, манна – їжа, яку Бог посилав іудеям кожного ранку з неба, протягом сорока років, поки вони йшли пустелею в землю обітовану. Вислів «манна небесна» вживається у значенні: несподівані життєві блага; «чекати, як манни небесної» – чекати з нетерпінням.

Марія Магдалина

Вислів походить з Євангелія. Марія з м. Магдали була зцілена Ісусом, який вигнав з неї бісів. Після цього вона розкаялась у своїх гріхах, залишивши розпусне життя, і стала вірною послідовницею Ісуса. Покаянними Магдалинами звать розпусних жінок, які повернулися на шлях чесного життя.

Марта і Марія

За євангельською історією, коли Христос проповідував у домі двох сестер, Марія сиділа біля ніг його і слухала проповідь, Марта ж готувала обід і була не задоволена з того, що сестра їй не допомагає. Ісус сказав їй на це: «Марто, Марто, – турбуєшся і журишся ти про багато чого, а потрібне одне. Марія ж обрала найкращу частку, яка не відбереться від неї...» (Лука, 10, 41-42).

Маслинова гілка

У біблійній історії про всесвітній потоп Ной, який рятувався з сім'єю і тваринами в ковчезі, бажаючи довідатись, чи вже спала вода, випустив голубку. Через сім днів голубка повернулася з маслиною гілкою у дзьобі; по цьому Ной довідався, що вода спадає (Буття, 8, 7 – 11) і на землі знову настає спокій.

Мафусаїлів вік

Мафусаїл – один із родоначальників людства – жив 969 років (Буття, 5, 27). Вислів означає довголіття.

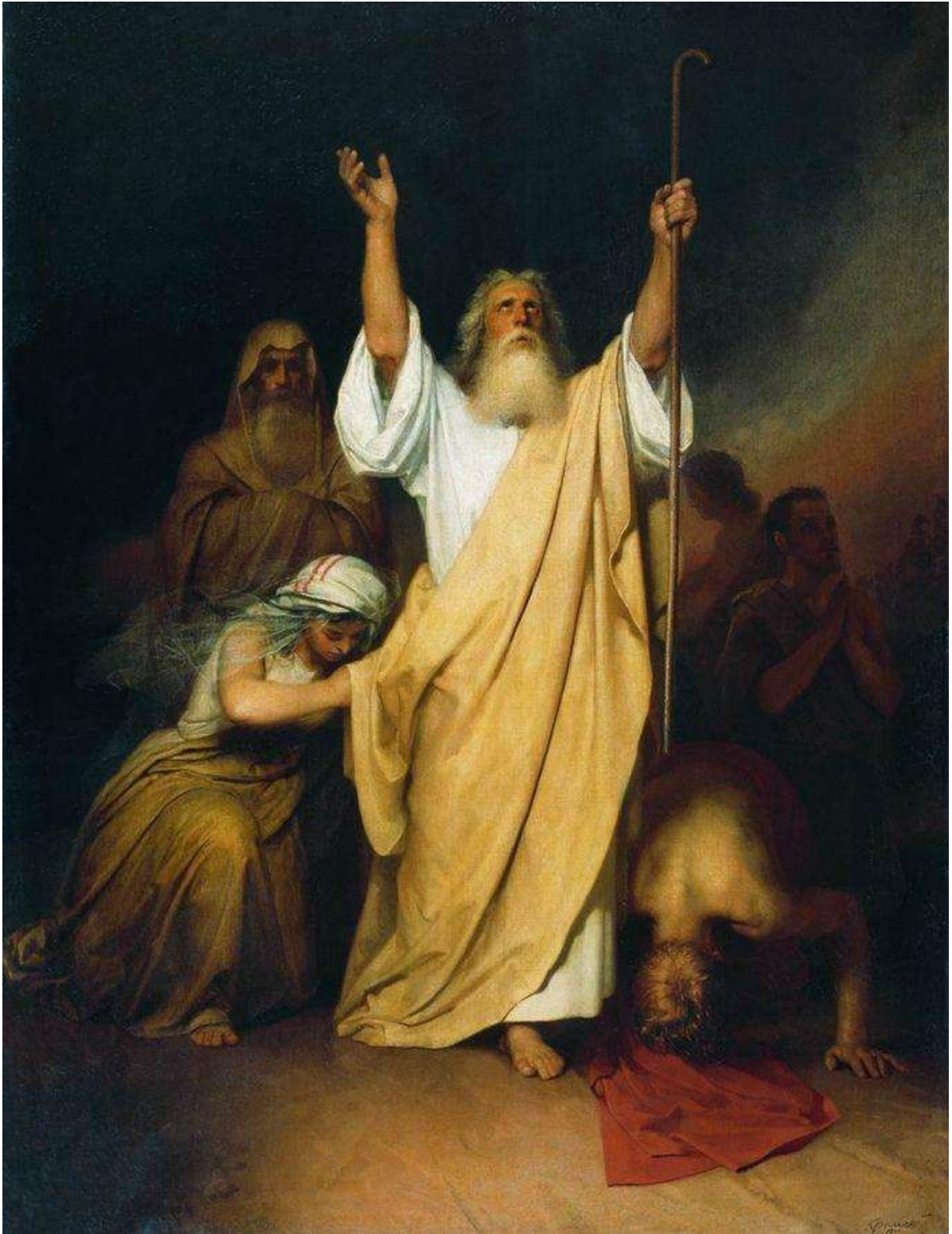
Месія. Прихід Месії

У віруючих іудеїв – Спаситель, який був посланий Богом для знищення зла на землі і встановлення Царства Божого. Уявлення про Божественного суддю живих і мертвих лягло в основу вчення про Христа.

Мойсей

У Біблії – пророк, через посередництво якого Бог визволив іудеїв з єгипетського полону. Має значення «пророк, визволитель».

Мученик. Мучеництво

Мучениками називали людей, які своєю кров'ю засвідчували істинність християнської віри.

Горе, сльози і невдача
На землі буває.
Чи радіємо, чи плачем –
Бог так допускає!

У переносному значенні – людина, що зазнала багато мук, страждань.

Не кидайте перлів перед свинями

Вислів цей походить з Євангелія: «Не давайте святині псам і не кидайте перлів ваших перед свинями, щоб вони не потоптали їх ногами своїми і, повернувшись, не розтерзали вас» (Матвія, 7, 6).

Не одним хлібом живе людина

За біблійною історією, з цими словами Мойсей звернувся до іудеїв після того, як Бог дав йому скрижалі із заповідями: «...Не одним хлібом живе людина, але всяким словом, що виходить із уст Господа». Цей вислів повторюється і у Євангелії (Лука, 4, 4; Матвій, 4, 4), де він належить Христові, що розмовляє в пустині з дияволом.

Неопалима купина

У біблійній книзі Вихід (3, 2-4) розповідається про першу зустріч Мойсея з Богом, який промовляв до нього з палаючого тернового куща, що горів і не згорав («неопалима купина»). Є символом безсмертя, незнищенності чогось.

Нести свій хрест

Євангельський образний вислів: «Тоді Ісус сказав учням своїм: коли хто хоче йти за Мною, нехай зречеться себе самого і візьме хрест свій і йде за Мною» (Матвія, 16, 24).

Вислів пов'язаний із давнім звичаєм: засуджені на смерть несли до місця страти хрести, на яких їх розпинали.

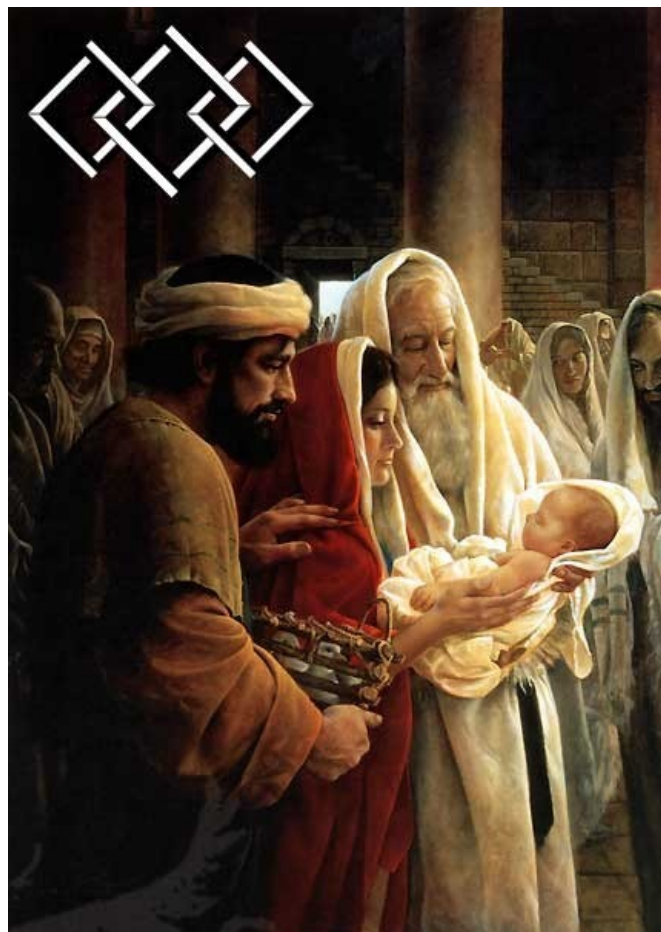
У переносному значенні означає велике страждання, яке людина терпить за якусь ідею.

Не хлібом єдиним живе людина

Цей вислів має таке значення: для людини не головне бути ситою фізично, жити в достатку, бо є в житті інші важливіші цінності – духовні. «Я – хліб живий, що з неба зійшов: коли хто споживатиме хліб цей, той повік буде жити. А хліб, що дам Я, то є тіло Моє, яке Я за життя світові дам», – казав Ісус Христос. (Івана, 6, 54).

Нині відпускаєш

За євангельською історією, Святий Дух провістив жителеві Єрусалима Симеону, що він не зможе вмерти, доки не побачить Христа. Прийшовши у храм, куди батьки принесли новонародженого Ісуса, Симеон узяв немовля на руки і сказав: «**Нині відпускаєш раба свого, Владико, за словом Твоїм із миром, бо побачили очі мої спасіння Твоє, яке ти приготував перед усіма народами**» (Євангеліє від Луки, 2, 29-31 (2 глава, з 29 по 31 вірш)).

Ні на йоту

У Євангелії говориться, що в Законі неприпустимі навіть найменші зміни. Ісус каже: «По правді ж кажу вам: доки небо і земля не минеться, – ані йота єдина, ані жоден значок із Закону не минеться, аж поки не збудеться все» (Матвія, 5, 18-20).

Йота – назва букви «і» у грецькому алфавіті, яка інколи писалась у вигляді маленької рисочки над іншими буквами. Пропуск її не мав значення для вимови, але за правилами правопису не допускався.

Ні на йоту – ніскільки, ні на найменшу дрібничку.

Ноїв ковчег

У біблійній книзі Буття (глави 6-8) розповідається про врятування праведника Ноя, його сім'ї, а також «чистих» (по сім пар) і «нечистих» (по парі) тварин від всесвітнього потопу. Під час потопу Ной плавав на збудованому ним кораблі (ковчезі).

Ноїв ковчег – надійний притулок.

Обітована земля

Так називається країна, куди пророк Мойсей вивів іудеїв з Єгипту. Обітована – обіцяна Богом: «у землю добру і простору, у землю, де тече молоко і мед». (Вихід, 3, 8).

Останні тяжкі часи

Останні тяжкі часи, за біблійною історією, – кінець віку цього. Господь говорив: «Знай же ти це, що останніми днями настануть тяжкі часи. Будуть-бо люди тоді самолюбні, грошолобні, зарозумілі, горді, богозневажники, батькам неслухняні, невдячні, непобожні, нелюбовні, запеклі, осудливі, нестримливі, жорстокі, ненависники добра, зрадники, нахабні, бундючні, що більш люблять розкоші, аніж люблять Бога, – вони мають вид благочестя, але сили його відреклися» (II Послання до Тимофія, 3, 1-7).

Пастир і стадо

У 10-й главі Євангелія від Іоанна розповідається про пастиря доброго, який «віддає життя своє за овець». Вівці символізують людей, а пастир – Христос.

Перворідний гріх

В іудейській і християнській релігіях – гріх Адама і Єви, перших людей на землі, що, порушивши заповідь Бога, з'їли плід з дерева пізнання добра і зла, чим накликали Божий гнів на все людство.

Перекувати мечі на рала

У Біблії, в книзі пророка Ісаї (2, 4), ми читаємо: «І перекують мечі свої на лемеші і списи свої на серпи, не здійме меча народ проти народу і не будуть більше воювати».

Перекувати мечі на рала – роззброїтися, припинити війну.

Пілат

Понтій Пілат – римський намісник Іудеї, що видав юрбі Ісуса Христа на розп'яття.

У переносному значенні – жорстока людина, що своєю бездіяльністю свідомо сприяє злочиніві; жорстокий лицемір.

О горе! Горенько мені!
І де я в світі заховаюсь?
Щодень пілати розпинають,
Морозять, шкварять на огні!

Т.Г. Шевченко

Пісня пісень. Пісня над піснями

Назва біблійної книги, написаної староеврейським царем Соломоном. Цей твір, в основі якого лежать староеврейські весільні пісні, у високопоетичній формі уславлює почуття кохання.

Набувши переносного значення, вислів уживається для характеристики найбільш довершеного твору.

Плач і скрегіт зубів

Вислів, що неодноразово трапляється в Біблії та Євангелії, наприклад: «Тож пильнуйте, бо не знаєте, котрого дня прийде Господь ваш. Знайте ж це, що коли б знав господар, о котрій сторожі прийде злодій, то він пильнував би, і підкопати свого дому не дав би. Тому будьте готові і ви, – бо прийде Син Людський тієї години, коли ви не думаете! «Хто ж вірний і мудрий раб, якого пан поставив над своїми челядниками давати своєчасно поживу для них? Блаженний той раб, що пан його прийде та знайде, що робить він так! **По правді** кажу вам, що над цілим маєтком своїм він поставить його. А як той злий раб скаже у серці своїм: «Забариться пан мій прийти», і зачне бити товаришів своїх, а їсти та пити з п'яницями, то пан того раба прийде дня, якого він не сподівається, і о години, якої не знає. І він пополовині розітне його, і визначить долю йому з лицемірами: – **там буде плач і скрегіт зубів**» (Матвія 24, 42-51).

Вислів означає невимовний розпач та біль.

Плоть і кров

За біблійною історією, після створення Адама Господь створив з ребра Адамового Єву: «Це кість від кості моєї і плоть від плоті моєї» (Буття, 2, 23).

У переносному значенні вживається для характеристики кровної і духовної близькості між людьми.

Полова, що її розвіє вітер

Цитата з Біблії («Не так нечестиві: вони, як полова, що її розвіє вітер», Псалом 1; «... Розвію їх, як порошок, що його несе вітер у пустиню», Книга пророка Ієремії, 13, 24).

У переносному вживанні ці слова означають марність, нетривалість чогось.

Предтеча

Предтеча – той, що йде попереду. Епітет Іоанна Хрестителя, який провіщав прихід Христа.

У переносному вживанні – попередник чогось.

Продати за миску сочевиці.

Продати за сочевичну юшку

Вислів біблійного походження. У книзі Буття розповідається про те, як Ісав продав молодшому братові Іакову первородство (тобто право старшого, першого в роді) за миску сочевиці (Буття, 25, 31-34).

У переносному значенні цей вислів означає зраду, запродавство.

Розіпни його !

За євангельською історією, підбурений первосвящениками натовп вимагав у римського намісника Іудеї Пілата страти Христа, вигукуючи: «Розіпни Його !» (Марка, 15, 13-14).

У переносному вживанні цей вислів означає несправедливу вимогу розправи над невинною людиною.

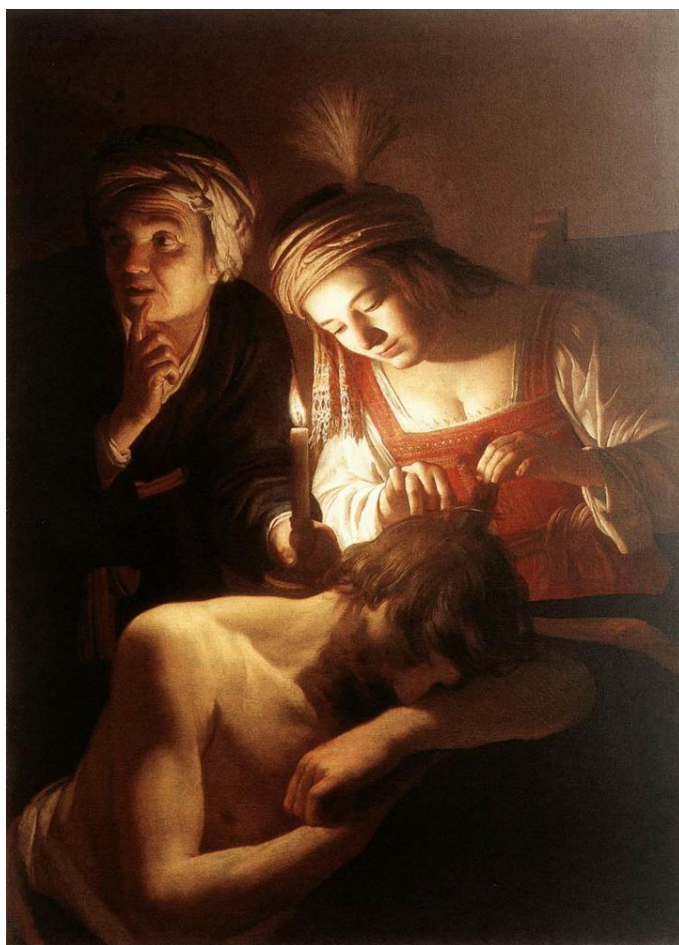

Самсон і Даліла

Самсон – герой біблійної історії, ізраїльтянин, що жив із Далілою (дівчиною з ворожого племені філістимлян) шлюбним життям (у перелюбі). Самсон мав надзвичайну силу, що страшила загарбників-філістимлян.

Даліла, яка вивідала, що сила Самсона у його волоссі, під час сну обстригла свого чоловіка і віддала його в руки філістимлян. Полоненому Самсону викололи очі. Та коли у нього відросло волосся, відновилася його чудесна сила, і він зруйнував будівлю, в якій його ув'язнили. Під руїнами загинуло багато ворогів і сам герой.

У переносному значенні Самсон – полонений велетень; Даліла – підступна жінка.

Святая святих

Так у Біблії називається та частина єрусалимського храму, де зберігається ковчег із заповідями, які Бог дав Мойсеєві. У Святую святих міг входити тільки первосвященик один раз на рік.

У переносному вживанні – найбільша святиня.

Сіль землі

У нагірній проповіді Христос звертається до своїх учнів з такими словами: «Ви сіль землі. Якщо ж сіль втратить силу, то чим зробиш її солоною? Вона не потрібна ні на що, її тільки викинути геть на попрання людям» (Матвія, 5, 13).

«Сіль – добра річ. Коли ж сіль несолоною стане, – чим поправити її? Майте сіль у собі, майте й мир між собою» (Марка, 9, 50).

Христос підкреслив силу солі – солоність. І коли сіль перестане бути солоною, то, яка б вона не була за формою чи за виглядом, уся вона стає непотрібною. Так і правдиві християни, якщо згублять силу солі, цебто силу святого впливу на оточення, вони перестають бути корисними Богові так само, як несолонна сіль.

Христос своїх учнів, тобто всіх віруючих християн, прирівняв до солі, і ясно, що це порівняння символічне, бо ж людина нічим по суті не подібна до солі, крім впливу та сили. Отже, віруючі християни мають охороняти світ від морального зіпсування, від гріховної гнилизни, а також «додавати смаку» євангельській науці та всім християнським чеснотам. Християнство чи церква Христова, поки вона вірна Христовій науці, доти має духовну спільність з Богом, і вона має силу, тобто вона солить собою, вбиває бактерії гріха та консервує добро.

«Сіль землі» – кращі люди свого часу.

Скинути з себе старозавітного Адама

Вислів «старозавітний Адам» походить з Послань апостола Павла до римлян (6, 6), ефесян (4, 22), колоссян (3, 9), де йому надається значення «грішна людина». Звідси «скинути з себе старозавітного Адама» – духовно оновитись, звільнитись від старих звичок: «Щоб відкинути, за першим поступуванням, строго чоловіка, який зотліє в звабливих пожадливостях...» (Послання св. Апостола Павла до ефесян, 4, 22).

Скрижалі . Записати на скрижалях

За біблійною історією, на кам'яних плитах (скрижалях) були написані заповіді, які Бог дав Мойсееві на горі Сінай (Ісход, 24, 12).

Вислів означає «заповіт», «увіковічення».

Содом і Гоморра

Староєврейські міста; за біблійною історією, зруйновані Богом за гріхи їхніх мешканців (Буття, 19, 24-25).

У переносному значенні – розпуста; безладдя, хаос.

Соломон мудрий

Цар Ізраїльсько-іудейської держави, яка досягла в часи його правління найвищої могутності. У Біблії Соломон – справедливий правитель, якому приписується багато мудрих судових рішень (звідси крилатий вислів «суд Соломона»).

Соляний стовп

За біблійною історією, перед знищенням Содома ангели попередили праведника Лота, щоб він негайно йшов з міста, не оглядаючись. Але дружина Лота переступила цю заборону, за що її було перетворено на соляний стовп.

У переносному вживанні «соляний стовп» – покарання за непослух.

Спати сном праведника

Вислів пов'язаний з неодноразовими згадками в Біблії про спокійний сон людей, які ведуть чесне, праведне життя (наприклад, у Притчах Соломона в повчанні синові: «Коли лягатимеш спати, не будеш боятися, і коли заснеш, сон твій буде солодкий», 3, 24).

Таємна вечеря (Вечеря Господня)

Називається так тому, що її справив сам Христос зі своїми учнями. Квінтесенцією (головною ціллю) цієї вечері було створення з учнями Нового Заповіту Ісусом через Його пролиту кров на Голгофі (I Послання Павла до коринтян, 11, 17-34).

Цей біблійний сюжет став предметом зображення багатьох художників різних епох і набув значної популярності.

У переносному значенні означає зібрання людей, серед яких є односторонні і відступники, зрадники.

Творити за своїм образом і подобою

Вислів з біблійної історії про створення людини: «І сказав Бог: створимо людину на образ наш, на подобу нашу» (Буття, 1, 24).

Терновий вінок

Євангельський вислів. Воїни римського намісника Іудеї Пілата перед тим, як розіп'яти Христа, «сплівши вінець із тернини, поклали йому на голову, і дали йому в правицю тростину, і, стаючи перед Ним на коліна, насміхалися з Нього...» (Матвія, 27, 29-30).

У переносному значенні – страждання, мучеництво.

Тридцять срібників

За євангельською історією, один з апостолів (учнів Христа) – Іуда видав свого вчителя первосвященикам, за що одержав від них тридцять срібників (Матвія, 26, 15).

У переносному значенні «тридцять срібників» – ціна зради.

Тьма єгипетська

Одна з «кар єгипетських», насланих на Єгипет за знущання над іудеями: «І сказав Господь Мойсеєві: простягни руку твою до неба, і нехай буде тьма на землі єгипетській, темрява, в якій ходитимуть помацки. І простяг Мойсей руку свою до неба, і стала густа темрява по всій землі єгипетській три дні» (Вихід, 10, 21-22).

Вислів означає безпросвітну темряву.

Умивати руки

У Біблії розповідається про староеврейський звичай умивати руки на знак непричетності до участі в якійсь дії (злочині): «...хай умиють руки свої... І промовлять, і скажуть: руки наші не пролили цієї крові, і очі наші не бачили» (Повторення Закону, 21, 6-7). Широкої популярності цей вислів набув у зв'язку з євангельською історією, за якою римський намісник Іудеї Понтій Пілат, віддавши на вимогу юрбі Христа на розп'яття, «умив руки перед народом і сказав: не повинний я в крові Праведника цього» (Матвія, 27, 24).

Умивати руки – ухилятися від відповідальності.

У поті чола

Біблійний вислів. Бог, виганяючи Адама з раю, сказав йому: «В поті чола твого їстимеш хліб» (Буття, 3, 19).

У переносному значенні – добувати щось тяжкою працею, з великими труднощами.

Усьому свій час, і кожна річ має пору під небом

Слова з біблійної книги Екклезіаст, або Проповідник, авторство якої приписується староеврейському царю Соломону.

Зміст вислову: плинність життя; невідворотність смерті.

ФІГОВИ Й ЛИСТОК

За біблійною історією, після того як Адам і Єва з'їли плід з дерева пізнання добра і зла, вони пізнали свою наготу і зробили собі пояси з фігового листя, щоб прикрити її (Буття, 3, 7).

Фіговий листок – неблагопристойне прикриття ганебних вчинків.

Фарисеї

Фарисеї (тлумачі) – найбільш численна могутня партія поміж євреїв, що відзначалася лицемірним дотриманням правил зовнішнього благочестя.

Йосиф Флавій, який написав історію єврейського народу, згадує про фарисеїв: «Все, що стосувалося богослужіння і молитви, люди стали вчиняти за їхніми указівками (указівками фарисеїв), і міста дали гарний відгук про їх добрі вчинки та слова».

Але Господь розкрив лицемірство фарисеїв, показавши, що їх зовнішня святість прикриває внутрішню нечистоту: «Горе ж вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що вдовині хати поїдаєте і напоказ молитесь довго, – через те осуд тяжкий ви приймете!» (Євангеліє від Матвія, 23, 14).

Так кажуть про людей, які мають зовнішнє благочестя, а всередині сповнені гнилизни та гріховних помислів (II Послання св. Апостола Павла до Тимофія, 3, 5).

Хай буде світло!

За біблійною історією, після створення неба і землі сказав Бог: «Хай буде світло! І сталося світло» (Буття, 1, 3).

Хам

Хам – син Ноя, родоначальник стародавніх ханаанських племен. Він насміявся з свого батька, за що був проклятий ним. І сказав (Ной): «Проклятий Ханаан; раб рабів буде він у братів своїх» (Буття, 9, 25).
У переносному значенні – груба, невихована людина.

Хліб насущний

Слова з християнської молитви «Отче наш», текст якої наводиться у Євангелії: «Хліб наш насущний даждь нам днесь» (Хліб наш щоденний дай нам сьогодні) (Матвія, 6, 11).
У переносному значенні – основа існування.

Хома невірний (невіруючий)

Апостол Хома не повірив розповідям про воскресіння розп'ятого Христа; він сказав, що переконається в цьому, лише помацавши рани від цвяхів на руках Христа (звідси вислів «вкласти персти в рани»). Тоді йому з'явився Ісус Христос і сказав: «Подай перст твій сюди і подивися на руки Мої, подай руку твою і вклади в ребра Мої, – і не будь невіруючим, а вірний» (Іоанна, 20, 27).
У сучасній літературній мові вживається стосовно людини, що не хоче повірити очевидним фактам, сумнівається в тому, що є істиною для інших.

Хто взяв меч, від меча й загине

За євангельською історією, коли слуги первосвящеників прийшли, щоб схопити Ісуса, один з Його учнів витяг меч. «Тоді сказав йому

Ісус: «Поверни меч твій на його місце; бо всі, хто взяв меч, від меча загинуть» (Матвія, 26, 52).

Хто не працює , той не їсть

Вислів з II Послання апостола Павла до солунян (3, 10): «Коли ми були у вас, то заповідали вам: якщо хто не хоче працювати, той нехай і не їсть».

Вислів виражає ставлення до дармоїдів і нероб.

Чисті і нечисті

За біблійною історією, праведник Ной урятував у своєму ковчезі під час всесвітнього потопу по сім пар чистих (тобто таких, м'ясо яких можна їсти) і по дві пари нечистих тварин (Буття, 7, 2-9).

У переносному значенні чисті – хороші, порядні люди, а нечисті – порочні.

Шануй батька свого і матір свою

Одна із Заповідей Божих (п'ята) гласить: «Шануй батька свого та матір свою, щоб продовжились дні твої на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі» (Вихід, 20, 12).

Щит мій – Господь

«Бо Ти, Господи, благословлятимеш праведного, милістю вкриєш його, як щитом!» (Книга псалмів, 5, 13).

Ювілейний рік

Ювілейний рік (єврейське іовель) – святковий рік, який настував після семи суботніх років, тобто кожен п'ятдесятий рік: «Ювілей він буде для вас» (Книга Левит, 23, 8-17).

У день очищення 10-й день сьомого місяця вираховували сім раз по сім, тобто 49 років, і виголошували по всій землі про настання ювілейного року протяжними трубними звуками. Цей звук позначається в єврейській мові словом іовель, від чого і походить назва ювілейного року. Пророк Ісаї розглядає ювілейний рік як символ, який відображає «рік уподобання Господу», коли буде проголошено Євангелія (Книга пророка Ісаї, 61 глава).

Ювілей (час прощення) у переносному значенні означає, що ми завжди повинні прощати, тобто кожен день повинен бути у нас ювілейним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біблія (Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту). – К. : Вид-ня місійного тов-ва «Нове життя Україна, Кемпус Крусейд фор Крайст», 1992. – С. 1–959; С. 1–296.
2. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – К. : Вища школа, 1975. – 335 с.
3. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія. Чому ми так говоримо / Ф. П. Медведєв. – Харків : Вища школа, 1977. – 232 с.

Субботенко Ілля

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ І КРИЛАТІ СЛОВА
БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ

СЛОВНИК

Технічний редактор *О. І. Полковник*

Комп'ютерний набір *І. Ю. Субботенко*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17500-6250 ПР від 16.11.2010 р.*

Підписано до друку 27.11.2014 р. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 2,79. Обл.-вид. 1,02. Зам. № 744.

Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.
14013, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.
тел. 65-17-99. Chnpu.tipograf@gmail.com